

Т.С. Осадча, к.е.н., доц.*Житомирський державний технологічний університет*

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ АНАЛІЗУ ФОРМУВАННЯ, РОЗПОДІЛУ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕНТИ

Дослідження присвячене питанням організації економічного аналізу формування, розподілу та використання ренти як одного з видів доходів підприємства. В умовах постіндустріального суспільства особливої актуальності набувають такі вимоги до економічного аналізу, як комплексність і оперативність, що повною мірою стосується і аналізу всіх видів ренти, які отримує підприємство. Тому запропоновано основні положення організації економічного аналізу формування, розподілу та використання ренти: суб'єктів, мету, об'єкти, завдання, етапи (аналіз наявності та структури ренти; факторний аналіз та оцінка ефективності формування, розподілу та використання ренти; прогнозування величини ренти), інформаційне забезпечення аналізу, що має бути покладено в основу побудови методики економічного аналізу ренти. Застосування запропонованих положень організації аналізу дозволить отримувати необхідну для управління формуванням, розподілом і використанням ренти інформацію з метою досягнення тактичних і стратегічних цілей підприємства.

Ключові слова: *організація аналізу; аналіз ренти; аналіз рентного доходу; організація аналізу рентного доходу; рента.*

Актуальність теми дослідження. В епоху бурхливого розвитку продуктивних сил постіндустріального суспільства, що є результатом науково-технічного прогресу, методи управління підприємством мають постійно удосконалюватися та відповідати новим вимогам економічного і соціального життя. Це повною мірою стосується і методики економічного аналізу діяльності підприємств, що відіграє роль робочого інструменту у висвітленні і виявленні резервів зростання ефективності виробництва та покращанні якості продукції. Методика економічного аналізу має базуватися на найважливіших принципах сучасного інформаційно-орієнтованого виробництва, і, в першу чергу, на порівнянні витрат і результатів для подальшої оцінки ефективності.

В сучасних умовах розвитку економіки рента як один з видів доходу є джерелом зростання ринкової вартості підприємства, джерелом задоволення соціальних потреб суспільства, а також механізмом, що захищає підприємство від загрози банкрутства. Для

управління величиною формування, розподілу та використання ренти необхідний глибокий і всебічний її аналіз.

Динамічність господарських процесів у підприємствах, часта зміна умов, в яких вони протікають, потребують посилення оперативності управління з метою формування своєчасних управлінських впливів, що необхідні для їх регулювання та оптимізації. Потрібна для цього інформація може бути отримана лише із оперативного аналізу. Переважна більшість фахівців із аналізу вважає оперативним щоденний аналіз, який проводиться в межах робочого дня або зміни та слідує безпосередньо за ходом здійснення виробничо-господарських процесів. Така точка зору найбільш повно характеризує зміст оперативного аналізу, відображаючи його найголовніший принцип – негайну реакцію на відхилення від завданого рівня економічних, технічних і соціальних параметрів діяльності підприємства.

Природно, що об'єктами оперативного аналізу мають бути не усі відхилення, а в основному ті, неусунення яких може призвести до зриву в досягненні цілей, які встановлені перед суб'єктом господарювання. Це обумовлює відмінність методики оперативного аналізу від ретроспективного та перспективного аналізу. Вказана методика має базуватися на однозначно і чітко визначених питаннях щодо складу об'єктів оперативного аналізу, складу початкової інформації, часу та способів отримання певних показників, характеру використання оперативної аналітичної інформації. Особливу увагу в методиці потрібно приділити своєчасності формування даних оперативного аналізу: більш важливо мати своєчасну інформацію про аналізований об'єкт, аніж абсолютно точні дані, що отримують із запізненням.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань аналізу доходів займалися такі вчені, як М.М. Бенько, А.Є. Возьянова, Н.М. Голуб, А.І. Горохова, В.А. Дерій, Л.М. Кіндрацька, В.В. Ковальов, І.Д. Лазаришина, Є.В. Мних, В.П. Ніколаєва, О.В. Олійник, О.В. Павелко, О.С. Пляченко, Г.М. Половінкіна, М.В. Реслер, М.Г. Рожкова, А.О. Шурміна та ін. Питанням аналізу ренти увага вчених не приділялася. Це пов'язано із відсутністю інформаційних джерел для аналізу, що обумовлено тим, що рента не виділялася як окремий об'єкт бухгалтерського обліку, це не дозволяло отримувати інформацію про її формування, розподіл та використання.

Метою дослідження є розробка теоретичних та організаційно-методичних положень аналізу формування, розподілу та використання ренти, базуючись на інформаційних джерелах, що сформовані на основі запропонованих організаційно-методичних положень бухгалтерського обліку ренти за її видами.

Викладення основного матеріалу. Вирішення проблеми удосконалення організації та методики економічного аналізу, виходячи із сучасних вимог розвитку економіки, багатогранне і містить низку напрямів: підвищення комплексності аналізу; акцентування уваги на найбільш важливих з точки зору інтересів підприємства питаннях; посилення оперативності аналізу; правильне застосування методичних положень аналізу тощо. Це обумовлює необхідність у креативному підході до створення методики, до побудови програми його проведення на різних рівнях управління діяльністю підприємств.

Характерна особливість сучасного етапу розвитку економіки полягає у тому, що в процесі управління діяльністю підприємства необхідно одночасно вирішувати не окремі завдання, а взаємопов'язані комплекси складних економічних, технічних і соціальних завдань. У цих умовах важливого значення набуває фактор впливу комплексності аналітичної обробки інформації.

Аналітична обробка інформації – це насамперед фундаментальне, повне дослідження показників діяльності підприємств. Однак лише повнота та всебічність не вичерпують принцип комплексності аналізу; дуже важливу роль відіграє вивчення діяльності, подій, напрямів розвитку та факторів впливу на різних рівнях управління виробництвом в їх взаємному зв'язку та взаємній обумовленості. Навіть найширша група показників діяльності підприємства, які розглядаються поза їх глибинних зв'язків, не може надати повного уявлення про дійсний стан досліджуваного об'єкта.

Комплексність економічного аналізу та оперативність надання проєктів управлінських рішень як результату аналізу забезпечується через чітку організацію аналітичного процесу і є умовою успішного проведення економічного аналізу. Організація економічного аналізу – це система раціональних, скоординованих дій дослідження об'єкта спостереження відповідно до визначеної мети [4, с. 23].

За дослідженнями К.Ф. Ковальчук, І.В. Вишнякової, Л.М. Савчук, І.Г. Сокиринської [1], організація економічного аналізу є комплексом заходів, які здійснюються на базі сучасних досягнень науки й техніки, що спрямовані на підвищення наукового рівня аналізу, вдосконалення його методик, методів і прийомів для підвищення ефективності діяльності системи управління, поглиблення комерційного та господарського розрахунку, поліпшення фінансового стану суб'єкта господарювання.

Питання послідовності організації економічного аналізу на підприємстві досліджували Л.Л. Єрмолович, Г.В. Постнікова, М.В. Дембінський, І.П. Жита, М.Г. Чумаченко, К.Ф. Ковальчук,

М.І. Коробов, М.В. Мельник, О.В. Олійник, П.Я. Попович, Г.В. Савицька, Н.В. Тарасенко, Т.М. Чебан та інші. Виділені перерахованими вченими етапи організації аналізу спрямовані на досягнення найбільшої результативності аналізу.

Найбільш повно та обґрунтовано наведено організаційні етапи аналітичної роботи на підприємстві у працях С.З. Мошенського та О.В. Олійник [3]. Результати досліджень авторів базуються на технологічному підході і полягають у тому, що організація аналітичної роботи складається з трьох основних етапів, які деталізовано на підетапи:

1. Підготовчий етап.

1.1. Визначення завдань і об'єктів аналізу.

1.2. Планування аналітичної роботи; складання плану, програми та графіка проведення економічного аналізу.

1.3. Визначення суб'єктів аналізу, вибір організаційної форми та розподіл обов'язків між окремими виконавцями.

1.4. Інформаційне та методичне забезпечення економічного аналізу.

1.5. Розробка системи показників, що характеризують об'єкт аналізу, побудова макетів аналітичних таблиць, графіків, схем; перевірка достовірності джерел інформації, ознайомлення з матеріалами попередніх досліджень.

1.6. Інші організаційні питання.

2. Основний (аналітичний) етап.

2.1. Збір, перевірка достовірності та повноти інформації.

2.2. Систематизація й опрацювання необхідної інформації, аналітична обробка даних про стан та розвиток об'єкта.

2.3. Вивчення напрямів і причин відхилення фактичних значень показників від прогнозних.

2.4. Виявлення взаємодіючих факторів і обчислення їх впливу на зміну показників; визначення резервів підвищення ефективності діяльності, прогнозування параметрів розвитку досліджуваного об'єкта тощо.

3. Завершальний (підсумковий) етап.

3.1. Підсумкова оцінка діяльності й узагальнення отриманих результатів аналізу.

3.2. Оформлення результатів аналітичної роботи; розробка висновків і пропозицій щодо прийняття відповідних управлінських рішень, належних організаційно-технічних заходів.

3.3. Систематичний контроль за виконанням рішень, прийнятих на підставі результатів аналізу.

З використанням вказаних напрацювань окреслимо основні положення організації економічного аналізу операцій з рентаю.

Рента є одним з видів доходів підприємства, тому організаційно-методичні положення аналізу формування, розподілу та використання ренти будуть базуватися на існуючих методиках аналізу доходів суб'єктів господарювання, які модифікуються з урахуванням особливостей рентного доходу.

За дослідженнями Ю.Волкової [2], метою аналізу доходів є оцінка кінцевих результатів діяльності підприємства, вивчення основних причин, їх зміни у динаміці і порівняння з аналогічними підприємствами в регіоні, з показниками підприємств-конкурентів. Рента є специфічним видом доходу, який може сформуватися за умов дотримання певних умов, тому розробка стратегії аналізу ренти передбачає попереднє дослідження процесу формування ренти, визначення основних тенденцій і закономірностей, виявлення та кількісну оцінку факторів, що обумовлюють обсяг ренти та впливають на порядок її розподілу.

Виходячи з викладеного вище, метою аналізу ренти є визначення тенденцій зміни величини ренти за її видами, оцінка ефективності формування, розподілу та використання ренти для окреслення шляхів оптимізації вказаних процесів.

Для досягнення цієї мети підприємство має вирішити низку завдань:

1. Визначення тенденцій зміни величини ренти за її видами.
2. Оцінка ефективності формування, розподілу та використання ренти.
3. Визначення впливу факторів на формування ренти.
4. Прогнозування величини ренти.
5. Окреслення шляхів оптимізації формування, розподілу та використання ренти.

Об'єктами аналізу є процеси формування, розподілу та використання ренти як одного з видів доходу підприємства.

Форма організації економічного аналізу – це упорядкованість змісту організації економічного аналізу, зовнішній вираз цього змісту, а також внутрішні зв'язки між суб'єктами економічного аналізу та особливості підпорядкування цих суб'єктів [1]. Відповідно до викладеного вище, форма організації економічного аналізу ренти в частині внутрішніх зв'язків між суб'єктами економічного аналізу та особливостей підпорядкування цих суб'єктів є такою. Користувачами результатів аналізу ренти є управлінський персонал і власники підприємства, які приймають рішення щодо процесів формування, розподілу та використання ренти. Безпосередніми виконавцями аналітичних робіт мають бути працівники високої кваліфікації у спеціалізованому аналітичному центрі (управлінні,

відділі, секторі, бюро) або у функціональних підрозділах підприємства, адже операції з рентою можна зарахувати до стратегічно важливих напрямів управління діяльністю суб'єкта господарювання.

Інформаційне забезпечення аналізу ренти містить:

– первинні бухгалтерські документи (запропоновані форми) – Розрахунок суми фінансової ренти від цінних паперів, Розрахунок суми фінансової ренти від депозитних вкладів, Розрахунок інтелектуальної ренти, Розрахунок земельної ренти, Розрахунок лісової ренти, Розрахунок водної ренти;

– дані рахунків бухгалтерського обліку – 79 «Фінансові результати»;

– управлінську звітність, зведені бухгалтерські документи (запропоновані форми) – Звіт про формування та розподіл природної ренти, Звіт про формування та розподіл фінансової ренти, Звіт про формування та розподіл інтелектуальної ренти;

– фінансову звітність – Баланс (Звіт про фінансовий стан) ф. № 1, Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) ф. № 2, Примітки до річної фінансової звітності;

– податкову звітність – Декларація про податок на прибуток підприємства;

– статистичну звітність – ф. № 1 «Звіт про основні показники діяльності підприємства», ф. № 1-б «Звіт про фінансові результати і дебіторську та кредиторську заборгованість», ф. № 1-ПП «Звіт про суми отриманих пільг з оподаткування в розрізі окремих видів податків і пільг з кожного виду податку»; ф. № 22-послуги «Звіт про обсяг реалізації платних послуг населенню», ф. № 2-б «Звіт про випуск, реалізацію та обіг цінних паперів» та інші;

– інші джерела – бізнес-план, фінансовий план, матеріали маркетингових досліджень, матеріали аудиторських перевірок, результати попередніх аналітичних досліджень тощо.

Методичні прийоми, які необхідно застосовувати при аналізі ренти, є такими: порівняння, абсолютних, відносних і середніх величин, ряди динаміки, індекси, групування, графічного і табличного відображення, економіко-математичні методи, факторний аналіз, кореляційно-регресійний аналіз тощо.

З метою формування необхідної для управління інформації запропоновано такі етапи аналізу ренти:

1. Аналіз наявності та структури ренти.
2. Факторний аналіз формування, розподілу та використання ренти.
3. Оцінка ефективності формування, розподілу та використання ренти.

4. Прогнозування величини ренти (кореляційно-регресійний аналіз).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Застосування запропонованих положень організації аналізу дозволить отримувати необхідну для управління формуванням, розподілом і використанням ренти інформацію з метою досягнення тактичних і стратегічних цілей підприємства. Перспективами подальших досліджень є побудова методики аналізу формування, розподілу і використання ренти на основі запропонованих положень його організації.

Список використаної літератури:

1. Банківські операції : навч. посібник / *К.Ф. Ковальчук, І.В. Вишнякова, Л.М. Савчук, І.Г. Сокиринська*. – К. : Центр навч. л-ри, 2013. – 326 с.
2. *Волкова Ю.* Особливості аналізу операційної (основної) діяльності підприємства / *Ю.Волкова* // Економічний аналіз. – 2008. – Вип. 3 (19). – С. 257.
3. *Мошенський С.З.* Економічний аналіз : підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навч. закл. / *С.З. Мошенський, О.В. Олійник* ; за ред. д.е.н., проф., Заслуженого діяча науки і техніки України *Ф.Ф. Бутиця*. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Житомир : ПП «Рута», 2007. – 704 с.
4. *Прокопенко І.Ф.* Методика і методологія економічного аналізу : навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / *І.Ф. Прокопенко, В.І. Ганін*. – К. : ПУЛ, 2008. – 430 с.

ОСАДЧА Тетяна Станіславівна – кандидат економічних наук, доцент, докторант Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– методологія бухгалтерського обліку та аналізу рентних відносин в умовах трансформації інституту власності.

E-mail: tetianastadosadcha@gmail.com.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2015.